

LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO MOTERIMS PROBLEMATIKA IR LYGTINIO PALEIDIMO TAIKYMAS

GODA NORVAIŠYTĖ

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Baudžiamosios justicijos katedros doktorantė

Saulėtekio al. 9, I rūmai, 10222 Vilnius, Lietuva

Tel. + 370 5 236 6167

El. paštas goda.norvaisyte@tf.vu.lt

ĮVADAS

„Bausmę atliekančių žmonių problemos kalėjimuose neišnyksta, juose išnyksta žmonės“, – 2015 m. rašė amerikiečių filosofijos profesorė, žmogaus teisių gynėja, rašytoja Angela Davis.

Bet kurioje šalyje viena pažeidžiamiausių socialinių grupių yra laisvės atėmimo bausmę atliekantys asmenys, neretai dėl įkalinimo fakto ir patiriamos atskirties pasijuntantys socialinio gyvenimo paraštėse. Dėl kultūrinių ypatumų dar didesnę atskirtį patiria įkalinintos moterys, – ne tik atlikdamos laisvės atėmimo bausmę, bet ir išėjusios į laisvę. Dažnu atveju į nepalankią „nematomųjų“ padėtį jas stumia ne tik tai, kad moterų, palyginti su vyrais, įkalinama gerokai mažiau, bet ir tai, kad nacionaliniai teisės aktai orientuojami į pagrindinę bausmių vykdymo sistemoje esančių asmenų grupę – vyrus.

Dauguma laisvės atėmimo bausmę atliekančių moterų turi smurto ir prievartos patirties, niekada nejautė šeimos ir artimųjų paramos, kentė nepriteklių, atskirtį, diskriminaciją (Women, integration and prison, 2005, p. 3). Jungtinių Tautų taisyklių dėl elgesio su nuteistomis moterimis (Bankoko taisyklių) 57–58 punktų komentaruose pažymėta, kad daugelis moterų kalėjime yra „kaip tiesioginis ar netiesioginis daugelio diskriminacijos ir nepritekliaus rezultatas, dažnai patiriamas dėl jų partnerių, šeimos ar bendruomenės“. Kitaip tariant, didžiosios dalies moterų įkalinimas yra vienokios ar kitokios formos jų patirto smurto rezultatas, kurį valstybė, skirdama bausmę, tarytum „užmaskuoja“, neigdama pagalbos tokioms moterims poreikį (Women, Integration and Prison, 2005, p. 4). Dažniausiai pamirštama, kad į baudžiamąjį valstybės mechanizmą patekusios moterys savaime „įrašomos“ į socialinę grupę, kuri patiria reikšmingiausių kliūčių visavertiškai ir oriai dalyvauti visuomenės gyvenime, o tai dažnai lemia pakarto-

tinį jų patekimą į įkalinimo įstaigą dėl nusikalstamos veikos, kurios padarymą ir lemia minėtosios aplinkybės. Nusikalstančios moterys dažnai būna patyrusios seksualinės prievartos ir (ar) fizinio išnaudojimo priešistorę, kuri gali būti traktuojama kaip esminės nusikalstamo elgesio, priklausomybės ar kriminogeninių polinkių šaknys. Kankinanti šeiminei patirtis ir žalojantys santykiai – svarbūs nuteistų moterų gyvenimo palydovai (Tarptautinė moterų kalėjimų studija, 2005, p. 23).

Šiuolaikinėse bausmių vykdymo sistemose dažniausiai neidentifikuojami individualūs lyčių poreikiai, nepaisoma moterų aplinkos ir reabilitacijos specifikos. Tarptautiniu mastu vis garsiau kalbama apie moterų įkalinimo (ne)tikslingumą. Kaip pažymima Bankoko taisyklių 57–58 punktų komentaruose, „didelė dalis nuteistųjų moterų nebūtinai kelia pavojų visuomenei, jų įkalinimas gali ne padėti, o trukdyti jų socialinei reintegracijai“. Vertinant tai, reikia pažymėti, kad didžiajai daugumai įkaltintų moterų laisvės atėmimo bausmės alternatyvos, teikiant pagalbą, paramą ir gydymą, pripažįstamos kur kas tinkamesniu būdu padėti joms kurti darnų gyvenimą, prevenciškai saugoti nuo nusikaltimų darymo ateityje (Penal Reform International, 2019, p. 2).

Analizuojant laisvės atėmimo bausmę Lietuvoje atliekančių moterų socialinius ir demografinius bruožus galima pastebėti, kad per pastarųjų penkerių metų laikotarpį (2018–2022 m.)¹ didžiausia dalis moterų laisvės atėmimo bausmę atliko už nužudymą ir pasikėsinimą nužudyti, antroje vietoje – nusikaltimai, susiję su disponavimu narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis, toliau – plėšimai, vagystės. Svarbu tai, kad moterų smurtiniai veiksmai, nukreipti į žmogaus gyvybę ir sveikatą, yra ne tik nusikaltimo darymo būdas, bet, kaip dažnai nutinka, atliekami turint tikslą apsiginti (nors ir nesant tiesioginių būtinųjų ginties sąlygų). R. Žukauskienės teigimu, moterų padarytos žmogžudystės septynis kartus dažniau susijusios su gynyba nei tokio pobūdžio vyrų nusikaltimai. Daugelis vyrų patys išprovokuoja konfliktą vartodami fizinę jėgą, grasindami. Tokiais atvejais moters padaryta žmogžudystė yra mėginimo apginti save ir vaikus nuo galimo sužalojimo rezultatas. Tai įvyksta tada, kai šeimos narys nepajėgus išvengti nepakenčiamų santykių kitaip, nei tik smurtiniu elgesiu. JAV statistikos duomenys rodo, kad moterys dažniausiai nužudo savo vyrus arba partnerius, kurie nuolat jas muša, prievartauja ir neleidžia jų palikti (Žukauskienė, 2006 cituota: Michailovič, 2014, p. 86). Moterys žaloja, žudo savo vyrus, sugyventinius, kitus šeimos narius patirdamos grėsmę, baimę, kurią kelia partnerio agresija, iš nevilties ar gynybos tikslu (Didžiokienė, 2016, p. 35).

Nesiekiant identifikuoti probleminių moters gyvenimo sričių, lengvabūdiškai tikimasi, kad „kalėjimas savaime reintegruos“. Toks požiūris į bausmių vykdymo sistemą

1 Oficialiosios statistikos portalo duomenys „Nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose skaičius metų pabaigoje“ 2018–2022 m. laikotarpiu, prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=64c75db4-4afe-4521-87d2-2eae8ee0214>.

dažnai lemia nesėkmę, integracija neįvyksta, o tada jau daromos skubotos išvados, kad laisvės atėmimo vietoje bausmę atlieka beviltiškos moterys, kurioms nėra lemta grįžti į visuomenę. Verta suabejoti, ar iš tiesų pati griežčiausia, labiausiai teises ir laisves varžanti priemonė – kalėjimas yra tinkamiausias moterų, kurios dažnai pačios yra ne tik patirtos smurto aukos, bet ir pagrindinės šeimos globėjos, integracijos būdas, o gal problema slypi pačioje kalinimo koncepcijoje?

Straipsnio tikslas – ištirti moterų padėties laisvės atėmimo bausmės vykdymo vietose ir šiuolaikinėse bausmių vykdymo sistemose problemas, įvertinti Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo teisės normas, tarptautinius standartus, esamą statistiką, tyrimų rezultatus ir teismų praktiką. Itin daug dėmesio skiriama moterų lygtinio paleidimo taikymo analizei, probleminių sričių atskleidimui. Traktuojant moteris kaip itin specifinę socialinę grupę, siekiama atskleisti laisvės atėmimo bausmės metu kylančius specifinius moterų poreikius, kurie nėra suderinami su griežta izoliacija.

1. ĮKALINTOS MOTERYS – DAŽNOS SMURTINIŲ NUSIKALTIMŲ AUKOS

Moterų kelias iki patekimo į kalėjimą pasižymi bendrais bruožais, tai – vaikystėje patirta prievarta, seksualinis išnaudojimas, fizinis smurtas, finansiniai sunkumai, menkas išsilavinimas, minimali darbo patirtis, psichologiniai sunkumai, įvairialypis priklausomumas nuo partnerio (*The Bangkok Rules and Beyond*, 2017, p. 19). Prieš įkalinimą moterų patirta buitinė, fizinė, emocinė ir seksualinė prievarta dažnu atveju bausmės vykdymo metu tampa ne tik kriminogeniniu rizikos veiksniu, bet ir itin skaudžia bei ūmia trauma (Alves, 2016, cituota Bright, 2022).

Pasaulio sveikatos organizacijos duomenimis, maždaug 80 proc. visų įkalintų moterų patiria psichologinių sunkumų ir psichikos sutrikimų, ryškių trauminių išgyvenimų (*World Health Organisation*, 2021). Beveik 65 proc. kalėjimuose esančių moterų kenčia nuo depresijos, o iš 37 proc. kalinčių vyrų ir moterų savęs žalojimo atvejų moterų žalojimosi atvejai sudaro net 23 proc., nors bausmių vykdymo sistemose įkalintų moterų skaičius yra vos 5 proc. visų įkalintų asmenų (*Gender Specific Standards to Improve*, 2018, p. 77). Svarbu ir tai, kad kalinimo sąlygos moteris veikia daug intensyviau nei vyrus, įkalintos moterys penkis kartus dažniau patiria psichinės sveikatos problemų, palyginti su laisvėje esančiomis (Tyler, 2019, cituota Bright, 2022). Remiantis 2022 m. Moterų teisingumo centro (CWJ) ataskaitoje paskelbtu tyrimu, šešios iš dešimties įkalintų moterų yra smurto šeimoje aukos. Ataskaitoje atskleidžiama, kad iš 173 moterų, tirtų konkrečiame kalėjime (*HMP Drake Hall*), beveik dviem trečdaliams (64 proc.) buvo nustatyti smegenų sužalojimai, dauguma sužalojimų buvo patirti dėl smurto artimoje aplinkoje (*Double standart*, 2022, p. 6).

„Prison Reform Trust“ (PRT) ir kiti tyrimai parodė, kad moterų smurtinės nusikalstamos veikos tiesiogiai susijusios su jų pačių prievartos artimoje aplinkoje patirtimi (Centre of Women Justice, 2022, p. 22). Nagrinėjant bendrą nuteistųjų biografinį kontekstą matyti, kad daugelis jų yra patyrę negatyvių ir trauminių išgyvenimų. Tai dar labiau būdinga įkalintoms moterims. Naujesni įvairių šalių tyrimai rodo, kad 40–48 proc. moteriškos lyties nuteistųjų yra patyrusios seksualinę prievartą, t. y. penkis kartus daugiau nei bendras visų moterų procentas, be to, įkalintos moterys daug dažniau yra išgyvenusios „nestabilumu ir smurtu pažymėtą“ vaikystę ir jaunystę (Tarptautinė moterų kalėjimų studija, 2005, p. 23). Vis dėlto, patekusios į baudžiamojo persekiojimo procesą, jos dažnai pačios nuteisiamos dėl smurtinių nusikaltimų – atsakomųjų veiksmų, gynimosi, nulemtų jų nuolatinės prievartos patirties, bet per visą ilgą ir sudėtingą baudžiamosios atsakomybės realizavimo procesą (ikiteisminį tyrimą, baudžiamąją teiseną, bausmės paskyrimą ir jos vykdymą) šis patirtos prievartos faktas laikomas tik kriminogeniniu rizikos veiksniu. Įkalintos moterys ir toliau priverstos kęsti smurtinių kitų nuteistųjų elgesį² ir nuo pat ankstyvojo amžiaus patenka į tam tikrą beprasmišką ir ilgalaikį smurto ciklą, kurį „vainikuoja“ įkalinimo įstaigoje patiriami sunkumai.

Tampa akivaizdu, kad moterų patirtis, taip pat ir jų kelias į kalėjimą, itin skiriasi nuo vyrų patirties. Moterys ir toliau tam tikruose teisės aktuose apibūdinamos kaip „specifinė asmenų kategorija“, siejamos su kitomis pažeidžiamomis grupėmis, pavyzdžiui, vaikais, psichikos ligoniais ar negalią turinčiais asmenimis. Pripažįstama, kad tai yra itin jautrios kategorijos asmenų, kurių psichikos sveikatos ir bendrieji poreikiai labai skiriasi, o bendrieji bausmių vykdymo sistemos principai ir reali laisvės atėmimo bausmė nėra pajėgūs užtikrinti diferencijuoto tų poreikių vertinimo. Visos tos deklaratyvios nuostatos ir „minkštoji“ teisė (rekomendacijos) nėra tiesiogiai perimamos į nacionalinius teisės aktus.

2. TARPTAUTINĖS MOTERŲ KALINIMO IR JO ATVĖRIMO GAIRĖS

Europos kalėjimų taisyklių, priimtų Europos Tarybos Ministrų Komiteto pavaduotojų 2006 m. sausio 11 d. 952-ajame posėdyje ir atnaujintų 2020 m. liepos 1 d., kontekstinėje ataskaitoje bausmių vykdymo teisės ekspertas Andrew Coyle'as pastebėjo, kad tarptau-

2 Europos Komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą 2023 m. ataskaitoje Nr. CPT/Inf (2023)01, kurią parengė po 2021 m. vizito Lietuvos laisvės atėmimo vietose, konstatavo: „atsižvelgdamas į didelį nerimą keliančius faktus dėl plačiai paplitusio smurto tarp kalinių, stiprios paplitusios neformalios kalinių hierarchijos, Komitetas ragina Lietuvos valdžios institucijas imtis visų priemonių, kurios paspartintų įkalinimo įstaigų modernizavimą.“

tiniuose žmogaus teisių dokumentuose, normose ir gairėse kalinių moterų grupė iki 2000 m. iš esmės buvo aptariama labai santūriai. Dokumentuose mažai dėmesio buvo skiriama specifinėms problemoms, kurių patiria moterys, būdamos pagrindinės vaikų globėjos, nebuvo vertinami esminiai biologiniai moterų poreikiai (European Prison Rules, 2006, p. 101). Europos komitetas prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą (CPT) pabandė užpildyti šią spragą ir savo 10-ojoje bendrojoje ataskaitoje³ išdėstė standartus, kurių tikisi iš valstybių, atitinkamai besielgiančių su kalinčiomis moterimis. CPT ataskaitoje taip pat atkreiptas dėmesys į tai, kad moterims dažnai tenka itin svarbus rūpybos šeimoje ir bendruomenėje vaidmuo, todėl, esant galimybei, prioritetas turėtų būti teikiamas su laisvės atėmimu nesusijusioms bausmėms, siekiant išlaikyti šeimų darną, o jei įkalinimas yra vienintelė išeitis, rūpybos pareigos turėtų būti svarbus veiksnys skiriant bausmę ir priimant sprendimus dėl įkalinimo atvėrimo ar lygtinio paleidimo taikymo.

Atnaujintose Europos kalėjimų taisyklėse greta nurodytų specifinių laisvės atėmimo bausmę atliekančių socialinių grupių – užsienio piliečių, nepilnamečių, psichikos problemų turinčių kalinių taip pat nurodoma ir atskira specifinė grupė – moterys. Dirbant su šiomis pažeidžiamomis grupėmis laisvės atėmimo vietų personalui keliama specializuotų mokymų reikalavimai (Europos kalėjimų taisyklių 81.3 papunktis). Europos kalėjimų taisyklių 34.2 papunktyje nustatoma, kad valdžios institucijos, priimančios sprendimus, turi daug dėmesio skirti moterų fiziniams, profesiniams, socialiniams ir psichologiniams poreikiams, taip pat galimybėms atlikti šeimosines pareigas.

Bankoko taisyklių 63 punkte nurodoma, jog priimant sprendimus dėl lygtinio paleidimo taikymo turėtų būti palankiai atsižvelgiama į kalinčių moterų pareigas rūpintis vaikais, į jų specifinius socialinės reintegracijos poreikius. Ši taisyklė grindžiama tuo, kad įkalinimas labai kenkia moterų socialinei reintegracijai, taip pat jų vaikų ir kitų šeimoms narių būklei. Bankoko taisyklių nuostatomis valstybės raginamos kuo labiau išnaudoti įkalinimo atvėrimo galimybes, taikyti lygtinio paleidimo institutą, ypač moterims, kurios turi priežiūros pareigų arba specialiųjų paramos poreikių (gydymo ar priežiūros tęstinumo), ir kuo veiksmingiau padėti joms iš tiesų socialiai reintegruotis.

Iš tarptautinių teisės aktų nuostatų išplaukia, kad nusikaltimus padariusios moterys neturėtų būti atskirtos nuo savo šeimų ir bendruomenių, tinkamai neatsižvelgus į jų būseną ir šeimines situacijas. Kai tik įmanoma, turėtų būti įgyvendinami alternatyvūs (neagresyvūs) nusikaltimus padariusių moterų elgsenos koregavimo būdai, pavyzdžiui, terapijos priemonės, bausmių alternatyvos (Bankoko taisyklių 58 punktas). Bankoko taisyklėse taip pat numatoma, kad turėtų būti skiriama išteklių su laisvės atėmimu ne-

3 Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą 2000 m. Dešimtosios bendrosios ataskaitos ištrauka „Moterys, iš kurių atimta laisvė“, Nr. CPT/inf (2000)13.

susijusioms alternatyvioms priemonėms, kurias būtų galima derinti su intervencijomis, padedant spręsti problemas ir šalinti trauminės patirtis, dėl kurių moterys patenka į baudžiamosios sistemos procesą. Smurto artimoje aplinkoje ir seksualinės prievartos aukoms turėtų būti užtikrinama terapija, gydymas ir konsultacijos, tinkama pagalba psichologinių problemų turinčioms nuteistosioms, švietimo ir mokymo programos, skirtos jų įsidarbinimo perspektyvoms gerinti. Teismai, skirdami bausmes teisiamoms moterims, turi atsižvelgti į lengvinančias aplinkybes: teistumo nebuvimą, santykinį nusikalstamos veikos sunkumą ir pobūdį, moterų rūpybos pareigas ir kriminogeninius asmenybės bruožus. Alternatyvių bausmių tikslas – gerinti pagalbos sunkias traumas išgyvenusioms moterims prieinamumą bendruomenėse (Bankoko taisyklių 60–62 punktai). Jei įmanoma, pirmenybė teikiama su laisvės atėmimu nesusijusioms bausmėms, skirtinoms nėščioms moterims ir moterims, turinčioms vaikų, o jei įkalinimas neišvengiamas, būtina užtikrinti geriausius vaikų interesus.

Taigi Bankoko taisyklės ragina svarstyti galimybę pakeisti bausmių vykdymo teisės nuostatas, taikyti moterims (motinoms) lankstesnes sąlygas, lygtinio paleidimo institutą, įvertinti lyties nulemtus poreikius. Be kita ko, svarstant lygtinio paleidimo taikymo klausimą, nesant išskirtinių aplinkybių, moterų kalinių atvejai turėtų būti itin atidžiai vertinami, nes lygtinio paleidimo taikymas yra susijęs su tikrosios moterų socialinės integracijos užuomazgomis. Rekomenduotina svarstyti galimybę peržiūrėti bausmių vykdymo teisės aktus ir juose įtvirtinti liberaleresnes lygtinio paleidimo taikymo sąlygas motinoms (Women and Imprisonment, 2014, p. 80).

3. LAISVĖS ATĖMIMO BAUSMĖS VYKDYMO MOTERIMS YPATUMAI LIETUVOJE

Vertinant Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso (toliau – BVK) nuostatas matyti, kad specialiųjų normų, specifiskai apibrėžiančių moterų bausmės vykdymo sąlygas, nėra daug. Toliau pateikta analizė įrodo, kad iš esmės skirtingos moterų laisvės atėmimo bausmę lemiančios sąlygos yra susijusios tik su motinystės bei nėštumo laikotarpiais.

Vienas iš ryškiausių ypatumų – BVK dešimtas skirsnis, įtvirtinantis nėščių moterų ir vaikų iki trejų metų turinčių motinų bei nuteistųjų, kurių vaikai auginami vaikų globos įstaigose, laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumus. BVK 70 straipsnyje nustatoma, kad nėščios moterys ir vaikų iki trejų metų turinčios motinos, pageidaujamos pačios auginti savo vaikus, per dešimt dienų nuo nuosprendžio įsiteisėjimo dienos konvojuojamos į bausmės atlikimo vietą, kurioje veikia vaikų (kūdikių) namai (BVK 70 straipsnio 1 dalis). Bausmės atlikimo vietoje, kurioje veikia vaikų (kūdikių) namai,

t. y. Panevėžio kalėjime, moterims sudaromos sąlygos pačioms auginti ir prižiūrėti vaikus, kol jiems sueis treji metai. Kai bausmės atlikimo vietoje auginamiems nuteistų moterų vaikams sukanka treji metai arba kai nuteistosios nustoja juos prižiūrėti, jų vaikai perduodami vaikų tėvams (įtėviams), artimiesiems giminaičiams ar kitiems globėjams, o kai šių nėra, – vaikų globos įstaigoms (BVK 70 straipsnio 4 dalis).

Specialiajame BVK skirsnyje taip pat nustatoma, kad nėščiosioms ir vaikų iki trejų metų turinčioms motinoms laisvės atėmimo vietų įstaigos direktoriaus įgaliotas pareigūnas gali leisti gyventi laisvės atėmimo vietų įstaigai ar pačioms nuteistosioms priklausančiose, nuomojamose arba kitu teisėtu būdu jų naudojamose netoli bausmės atlikimo vietos esančiose gyvenamosiose patalpose (BVK 71 straipsnio 1 dalis). Atkreiptinas dėmesys į šios nuostatos formuluotę, – ši straipsnio dalis yra sukonstruota tik kaip nuteistosioms sudaroma galimybė, bet ne kaip būtinoji sąlyga. Pastebėtina ir tai, kad atsižvelgus į vaiko interesus motinos su vaiku gyvenimas už kalėjimo ribų kasmet gali būti pratęsimas, kol vaikas bus pradėtas ugdyti pagal pradinio ugdymo programą (BVK 71 straipsnio 2 dalis). Be kita ko, už kalėjimo teritorijos ribų gyvenančių moterų stebėjimas gali būti atliekamas elektroninio stebėjimo priemonėmis (BVK 71 straipsnio 5 dalis).

Išskiriamas ir nuteistųjų, kurių ikimokyklinio amžiaus vaikai gyvena vaikų globos įstaigose, kontekstas. BVK nurodoma, kad tais atvejais, kai nuteistųjų ikimokyklinio amžiaus vaikai, kuriuos jie augino iki laisvės atėmimo bausmės atlikimo pradžios, turi būti apgyvendinami vaikų globos įstaigose, nuteistųjų pageidavimu ir jei yra galimybė, vaikai apgyvendinami vietovės, kurioje yra bausmės atlikimo vieta, vaikų globos įstaigose (BVK 72 straipsnio 1 dalis). Nuteistieji, kurių ikimokyklinio amžiaus vaikai gyvena vietovės, kurioje yra bausmės atlikimo vieta, vaikų globos įstaigose, turi teisę kasdien ne daugiau kaip dvi valandas matytis su savo vaikais, jei tai neprieštarauja vaiko interesams (BVK 72 straipsnio 2 dalis).

Taigi, vertinant konkrečiai su motinyste siejamas specialiąsias laisvės atėmimo bausmės vykdymo sąlygas, matyti, kad nėščios moterys ir vaikų iki trejų metų turinčios mamos, jei jos pageidauja auginti savo vaikus laisvės atėmimo bausmės vykdymo metu, gali juos auginti Panevėžio kalėjime veikiančiuose vaikų (kūdikių) namuose. Vis dėlto tokia galimybė moterims suteikiama tik tol, kol vaikui sueis treji metai. Ne kalėjimo teritorijoje auginti vaikus motinoms yra suteikiama *de iure* galimybė, kuri nebūtinai įgyvendinama, nors vaiko ir motinos galimybė gyventi už kalėjimo teritorijos ribų, atrodytų, geriausiai atitinka motinos ir vaiko interesų užtikrinimo nuostatą. BVK 71 straipsnyje *de iure* motinoms įtvirtinta galimybė gyventi už kalėjimo ribų auginant vaiką iki pradinio ugdymo programos pradžios, suteikus galimybę naudotis elektroninio stebėjimo priemonėmis, yra gana pozityvi nuostata, kuri gali padėti sumažinti neigiamas kalėjime auginamų vaikų patirtis. Vis dėlto, kaip minėta, šios nuostatos laikomos tik galimybe, jų taikymo sąlygos nėra reglamentuotos. Visų įkalintųjų asmenų, kurių vaikai gyvena

vaikų globos įstaigose, tėvystės ar motinystės teisės susiaurinamos iki dviejų valandų per dieną pasimatymo, jei vaikai apgyvendinami vietovės, kurioje yra bausmės atlikimo vieta, vaikų globos įstaigose.

Atlikus BVK nuostatų analizę matyti, kad vienintelė nuostata, susijusi su moterų sąlygų kitoniškumu, nesiejant jų su motinyste ar nėštumu, tai – reikalavimas moteris atskirti nuo vyrų bausmės vykdymo metu (BVK 74 straipsnio 1 dalies 1 punktą). Iš BVK nuostatų išplaukia, kad net specialiaame motinoms skirtame skirsnyje neįtvirtintos nuostatos visgi yra susijusios su nėštumu ar motinyste ir dažniausiai lemia tik šiek tiek švelnesnes įkalinimo sąlygas.

Laisvės atėmimo vietų vidaus tvarkos taisyklėse, patvirtintose Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gruodžio 30 d. įsakymu Nr. 1R-444 (toliau – Taisyklės), nurodyti šie tik moterims įsigyti ir turėti leidžiami daiktai: vaikiški drabužiai ir avalynė, vaikų higienos reikmenys (nuteistosioms, auginančioms vaikus iki 4 metų). Šiuos su vaikų auginimu ir priežiūra susijusius daiktus turi teisę įsigyti ir jų turėti lengvojoje ar paprastojoje grupėje esančios moterys (Taisyklių 42.2.6, 42.3.14 papunkčiai, 43 punktas). Be to, tarp moterims, esančioms lengvojoje, paprastoje ar drausmės grupėje, leistinių įsigyti ir turėti daiktų yra higienos reikmenų bei plaukų džiovintuvų (lengvojoje ir paprastojoje grupėje) (Taisyklių 42.3.8 papunktis, 43, 44 punktai).

Taip pat teisė turėti papildomų daiktų numatyta ir Taisyklių XXXVIII skirsnyje, kuriame nustatoma nuteistųjų aprūpinimo ir jų maitinimo tvarka: pirmą kartą į bausmės atlikimo vietą atvykusiam nuteistajam, kuris su savimi neturi jokių higienos priemonių, iš karto išduodamas nemokamų higienos reikmenų paketas (rankšluostis, tualetinio popieriaus (2 ritinėliai), tualetinio muilo (90 g), dantų pastos (75 ml), dantų šepetėlis, higieninių paketų (20 vnt., moterims), dezodorantas arba antiperspirantas (50 ml) (Taisyklių 303 punktas). Taip pat yra ir maitinimo organizavimo skirtumų: nepilnamečiai, nėščios moterys ir krūtimi maitinančios motinos maitinamos 4 kartus per dieną, kiti nuteistieji – 3 kartus per dieną (Taisyklių 313 punktas). Nuteistuosius, neturinčius nuosavų sezoninių drabužių ir (ar) avalynės bei higienos reikmenų, nemokamai jais aprūpina laisvės atėmimo vietų įstaiga.

Vienų metų laikotarpiui moterys gauna duėjus marškinėlius (vyrai taip pat), šešerius kelnaites (vyrai – 3), keturias poras puskojinių (vyrai taip pat), tris liemenėles, vieną striukę (vyrai taip pat), vieną kepurę (vyrai taip pat), dvi poras batų (vyrai taip pat), vieną porą šlepečių (vyrai taip pat), vieną rankšluostį (vyrai taip pat). Vieno mėnesio laikotarpiui suteikiama 90 g tualetinio muilo (vyrams taip pat), 5 ritinėliai tualetinio popieriaus (vyrams – 4), vienas dantų šepetėlis (vyrams taip pat), vienas skutimosi peiliukas (vyrams – 4), dvidešimt vnt. higieninių paketų. Trims mėnesiams moterims suteikiama 50 ml dezodoranto arba antiperspiranto (vyrams taip pat), 400 g skalbimo miltelių (vyrams taip pat), dviejų mėnesių laikotarpiui – 75 ml dantų pastos (vyrams taip

pat) (Taisyklių 1 priedas). Taisyklių 305 punkte nurodoma, kad nuteistiesiems išduodami tik prašymo pateikimo metu pagal sezoną tinkami dėvėti drabužiai. Ši nuostata gali būti kritikuotina dėl to, kad Taisyklių 1 priede yra numatytas išduotų daiktų naudojimo laikotarpis, konkrečiu atveju – viena striukė vienų metų laikotarpiui. Vadinasi, šiltuoju metų laiku išduota striukė bus naudojama visus metus, nors jos sezoniškumas atitiks prašymo pateikimo dienos, o ne visų metų (ir šaltųjų) sezonų sąlygas.

Įvertinus aptartus moterų laisvės atėmimo vykdymui aktualius teisės aktus matyti, kad moterų bausmės vykdymo vietos ir buities sąlygos iš esmės nėra specifiškai apibrėžiamos, bausmės vykdymo metu joms leidžiamų turėti daiktų sąrašas yra beveik toks pat kaip vyrų, materialinio ir buitinio aprūpinimo skirtumai siejami tik su moterų natūralaus biologinio ciklo poreikiais – joms papildomai suteikiama higieninių paketų ir galimybę turėti vaikų auginimui ir priežiūrai reikalingų daiktų. Taigi moterų laisvės atėmimo bausmės vykdymo sąlygų ypatumų analizė leidžia pripažinti, kad moterys pagal Lietuvoje formuojamą baudžiamąją politiką vertinamos vienodai su vyrais, o bene vieninteliai iki šiol identifikuoti specifiniai moterų poreikiai yra tenkinami užtikrinant joms bausmės vykdymo metu reikalingas higienos priemonės, žindančioms ir nėščioms motinoms – dažnesnį maitinimą.

4. LYGTINIO PALEIDIMO TAIKYMO MOTERIMS PRAKTIKA LIETUVOJE

Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse nėra nuostatų, taikomų išskirtinai moterų lygtiniam paleidimui. Pastebėtina, kad anksčiau galiojusios lygtinio paleidimo taikymo sąlygos labiau atitiko tarptautinius moterų lygtinio paleidimo standartus, nei esamos šiuo metu. Vertinant šiuo metu galiojančią BVK matyti, kad jokių papildomų moterims skirtų lygtinio paleidimo sąlygų nėra numatoma. BVK nustato tik bendrąsias materialiąsias ir formaliąsias sąlygas lygtiniam paleidimui taikyti. Vadinasi, įkalintiems vyrams ir moterims, nepaisant skirtingų kriminogeninių veiksnių, lyties nulemtų poreikių ir šeimos rūpybos ypatumų, taikoma bendroji lygtinio paleidimo taikymo tvarka.

Be abejonės, vertinant moterų laisvės atėmimo bausmės vykdymo sąlygų ypatumus gali kilti klausimas dėl konstitucinio asmenų lygybės prieš įstatymą principo pažeidimo. Vis dėlto, išanalizavus Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudenciją⁴, tampa aišku, kad „konstitucinis asmenų lygybės įstatymui principas, kuris reiškia žmogaus prigimtinę teisę būti traktuojamam vienodai su kitais, įpareigoja vienodus faktus

4 Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d., 2012 m. gruodžio 14 d., 2013 m. vasario 15 d., 2013 m. gegužės 16 d., 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimai.

vertinti vienodai ir draudžia iš esmės tokius pat faktus savavališkai vertinti skirtingai, bet nepaneigia to, kad įstatymu gali būti nustatytas nevienodas teisinis reguliavimas tam tikrų asmenų kategorijų, esančių skirtingoje padėtyje, atžvilgiu“.

Vertinant diferencijuotą lygtinį paleidimą, taikomą vyrams ir moterims, aktualu palyginti esamą ir ankstesnes BVK normų, susijusių su moterų lygtinio paleidimo taikymo ypatumais, redakcijas (žr. 1 lentelę). Lentelėje matyti, kad nuo 2003 m. gegužės 1 d. iki 2012 m. birželio 18 d. kodeksas nustatė lygtinio paleidimo ypatumus ne tik specialia-me skirsnyje, skirtame nėščių moterų ir vaikų iki trejų metų turinčių motinų bausmės vykdymo ypatumams, bet ir bendrajame lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų sąlygų skirsnyje. Nuo 2012 m. birželio 19 d. BVK moterų (motinų) lygtinio paleidimo ypatumus nustatė tik specialusis nėščių moterų ir vaikų iki trejų metų turinčių motinų laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumų skirsnis. Nuo 2015 m. rugsėjo 1 d. šiame skirsnyje nustatytos moterų (motinų) lygtinio paleidimo sąlygos buvo sukonkretintos ir galiojo iki 2019 m. liepos 6 dienos.

1 lentelė. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekse numatytų skirtingų lygtinio paleidimo nuostatų palyginimas

Nr.	Bausmių vykdy-mo kodekso suvestinė re-dakcija	Bausmių vykdymo kodekso vieta, kurioje nustatomi moterų lygtinio paleidimo ypatumai	
		Bendrosios lygtinio paleidi-mo iš pataisos įstaigų sąlygos	Nėščių moterų ir vaikų iki trejų metų tu-rinčių motinų laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai
1.	2003 m. ge-gužės 1 d. BVK 152 ir 157 straipsnių redakcija ⁵ , galiojo iki 2012 m. birže-lio 19 d.	BVK 157 str. 3 d. 1 p.: „Gali būti lygtinai paleisti iš pataisos įstaigų: 1) asmenys, nuteisti laisvės atėmimu iki šešerių metų įskaitytinai už dėl neat-sargumo padarytus nusikalti-mus, nepilnamečiai, nėščios moterys, taip pat asmenys, turintys vaikų iki septynerių metų arba du ir daugiau nepilnamečių vaikų (jei jiems neapribota tėvų valdžia) , – kai jie yra faktiškai atlikę ne mažiau kaip vieną trečdaliį paskirtos laisvės atėmimo bausmės.“	BVK 152 str. 5 d.: „ Ypatingais atvejais , vadovaudamasis motinos ir vaiko intere-sais bei atsižvelgdamas į atliktos bausmės dalį, nuteistosios elgesį bausmės atlikimo metu, padarytos nusikalstamos veikos pobūdį bei pataisos namų, turinčių vaikų (kūdikių) namus, direktoriaus teikimą , pataisos namų vietos apylinkės teismas gali nuteistą lygtinai paleisti iš patai-sos įstaigos nesilaikydamas šio Kodekso 157 straipsnio 3 dalyje numatytų reika-lavimų arba neatliktą laisvės atėmimo bausmės dalį pakeisti švelnesne su laisvės atėmimu nesusijusia bausme.“

5 2002 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas Nr. IX-994.

Nr.	Bausmių vykdy- mo kodekso suvestinė re- dakcija	Bausmių vykdymo kodekso vieta, kurioje nustatomi moterų lygtinio paleidimo ypatumai	
		Bendrosios lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų sąlygos	Nėščių moterų ir vaikų iki trejų metų turinčių motinų laisvės atėmimo bausmės vykdymo ypatumai
2.	2012 m. birželio 19 d. redakcija ⁶ , pakeitimai įsigaliojo nuo 2012 m. liepos 1 d.	<i>Nuostatų nėra.</i>	BVK 152 str. 5 d.: „ Ypatingais atvejais , vadovaudamasi motinos ir vaiko interesais bei atsižvelgdama į atliktos bausmės dalį, nuteistosios elgesį bausmės atlikimo metu, padarytos nusikalstamos veikos pobūdį, įvykdytas individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytas priemonės, taip pat kai nuteistosios nusikalstamo elgesio rizika ir kitos reikšmingos aplinkybės sudaro pagrindą manyti, kad ji laikysis įstatymų ir nenusikals, Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisija gali šio Kodekso 164 straipsnyje nustatyta tvarka priimti nutarimą taikyti nuteistajai lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigos nesilaikydama šio Kodekso 157 straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų.“
3.	2015 m. rugsėjo 1 d. BVK 152 straipsnio redakcija ⁷ , galiojusi iki 2019 m. liepos 6 d.	<i>Nuostatų nėra.</i>	BVK 152 str. 7 d.: „ Nėščios moterys ir vaikų iki trejų metų turinčios motinos turi teisę pateikti Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisijai prašymus lygtinai paleisti iš pataisos įstaigos nesilaikydamos šio Kodekso 157 straipsnio 2 dalyje nustatytų reikalavimų. Lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigos komisija ir teismas šio Kodekso 157 ir 164 straipsniuose nustatyta tvarka priima atitinkamai nutarimą ir nutartį taikyti nuteistajai lygtinį paleidimą iš pataisos įstaigos, vadovaudamiesi motinos ir vaiko interesais ir atsižvelgdami į atliktos bausmės dalį, įgyvendinamas individualiame socialinės reabilitacijos plane numatytas priemonės, taip pat kai nusikalstamo elgesio rizika sudaro pagrindą manyti, kad nuteistoji laikysis įstatymų ir nenusikals.“

6 2015 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XII-1818.

7 2019 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XIII-2264.

Taigi anksčiau buvo numatyta galimybė (žr. lentelės pirmąją eilutę) įkalintoms motinoms bei nėščioms moterims ne tik taikyti lygtinį paleidimą (BVK 152 straipsnio 5 dalis), bet ir neatliktą bausmės dalį pakeisti švelnesne ar su laisvės atėmimu nesusijusia bausme (laisvės atėmimo vietos direktoriaus teikimu apylinkės teismui). Itin svarbūs vertinamieji kriterijai šioje redakcijoje buvo atliktos bausmės dalis, nuteistosios elgesys bausmės vykdymo metu ir padarytos nusikalstamos veikos pobūdis. Svarbu ir tai, kad šios įstatymo redakcijos (žr. lentelės antrąją eilutę) bendrosios lygtinio paleidimo sąlygos (BVK 157 straipsnio 3 dalies 1 punktas) numatė atskirą lygtinio paleidimo galimybę nėščioms moterims ir bendrai tėvams (tiek vyrams, tiek moterims), kurie turi vaikų iki septynerių metų ir kurių bausmė nėra ilgesnė nei 6 metai. Vėliau šios nuostatos buvo panaikintos. Vis dėlto pagal BVK 152 straipsnio 5 dalį liko galimybė taikyti išimtį nėščioms moterims ir vaikų iki trejų metų turinčioms motinoms – taikyti lygtinį paleidimą, atsižvelgiant į atliktos bausmės dalį, elgesį, nusikalstamo elgesio atkryčio riziką, padarytą nusikalstamą veiką, individualiame socialinės reabilitacijos plane nustatytas priemonės ir pagrindą manyti, kad nuteistoji nebusikals ateityje.

Kaip minėta, 2019 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XIII-2264 galutinai panaikino moterų lygtinio paleidimo taikymo ypatumus, nebesiejant šių sąlygų su motinystės atveju. Vertinant BVK pakeitimo įstatymo aiškinamąjį raštą⁸ matyti, kad įstatymų leidėjo argumentai šiuo klausimu nebuvo išsamūs: „siūloma atsisakyti specialaus lygtinio paleidimo iš pataisos įstaigų taikymo reglamentavimo nėščioms moterims ir vaikų iki trejų metų turinčioms motinoms. Be to, pažymėtina, kad siūloma panaikinti nuostata praktikoje nebuvo taikyta, o nėščioms moterims ir vaikų iki trejų metų turinčioms motinoms BVK sudarytos palankesnės sąlygos atlikti laisvės atėmimo bausmę (BVK 151 ir 153 straipsniai)“. Vis dėlto tuometinio BVK specialaus skirsnio nuostatos, susijusios su nėščiomis moterimis bei vaikų iki trejų metų turinčiomis motinomis, keistos (tobulintos) nebuvo.

Vertinant aktualią BVK redakciją galima pastebėti, kad nenumatoma jokių Lietuvos lygtinio paleidimo instituto ypatumų, susijusių su tėvyste, motinyste ar nėštumu. Apžvelgus BVK nuostatas retrospektyviai, akivaizdi paradoksali situacija – kuo nuostatos vėlesnės, tuo labiau jos atitinka tarptautinių teisės aktų rekomendacijas dėl moterų padėties laisvės atėmimo vietose. Atsiribojus nuo *de iure* neįgyvendintų tarptautinių rekomendacijų, svarbu atsižvelgti į tai, kad dauguma laisvės atėmimo bausmę atliekančių moterų yra motinos, kurios patiria itin didelę įtampą dėl savo vaikų. Europos Komi-

8 2019 m. sausio 16 d. aiškinamasis raštas dėl Baudžiamojo kodekso 42, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 55, 67, 70, 71, 74, 75, 82, 85, 92 ir 243 straipsnių pakeitimo įstatymo Nr. XIII-3172-XIIP-3177.

sijos inicijuotas įkalintų moterų integracijos tyrimas, atliktas šešiose šalyse – Ispanijoje, Anglijoje ir Velse, Prancūzijoje, Italijoje, Vokietijoje ir Vengrijoje, atskleidė, kad įkalintos moterys labai pabrėžia motinystę pasakodamos apie save, vertindamos savo asmenybę ir poreikius. Gerą motinystę pirmiausia jos supranta kaip vaikų neatidavimą valstybės globon, kaip esminę motinos pareigą visomis išgalėmis rūpintis šeima. Tyrimo diskurse motinystė buvo suvokiama kaip dažniausiai minimas (dažnai – vienintelis) kalines moteris ir kalinius vyrus skiriantis veiksnys, lemiantis įkalinimo metu moterims kylančias problemas (Women Integration and Prison, 2005, p. 33).

Be abejonės, laisvės atėmimo bausmę atliekančios moterys nėra vertinamos remiantis vien motinystės kriterijumi, vis dėlto jis yra itin stipriai išreikštas moterų bausmės vykdymo atvejais, kaip vienas iš pagrindinių veiksnių, lemiančių patiriamus sunkumus. Kaip tik todėl tarptautiniai teisės aktai tampa paskata valstybėms atidžiai vertinti dažniausiai vien moterims tenkančią vaikų rūpybos pareigą, atkreipti dėmesį į lygtinio paleidimo taikymo ypatumų joms numatymą (jei įkalinimas yra vienintelė išeitis). Be abejonės, laisvės atėmimo vietų įstaiga ir teismas, sprendami dėl lygtinio paleidimo taikymo konkrečiais atvejais, nėra vienareikšmiškai įpareigojami motinystės faktą vertinti kaip esminį, bet šiuo metu galiojantys teisės aktai nenustato pareigos net atsižvelgti į šį faktą siekiant užtikrinti geriausius motinos ir vaiko interesus. Atlikta retrospektyvi bausmių vykdymo teisės aktų analizė atskleidė, kad Lietuvoje sąlygos, susijusios su nu-teistųjų asmenų lygtinio paleidimo taikymo materialiaisiais bei formaliaisiais kriterijais, yra tik bendrosios normos, kurios nepalengvina moterų padėties, nes nenumatoma jokių specifinių jų padėties vertinimo ypatumų.

Lygtinio paleidimo taikymas yra itin svarbus veiksnys moterų socialinės integracijos procese. Lygtinio paleidimo metu Probacijos tarnybos pareigūnai numato reikalingas resocializacijos priemones ir teikia socialinę pagalbą (Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 20 straipsnis). Lygtinio paleidimo taikymui keliamos atitinkamos sąlygos, o duomenys, susiję su lygtinio paleidimo taikymo vykdymu, atskleidžia pozityvius rezultatus (žr. 2 lentelę).

Lietuvos probacijos tarnybos surinktų statistinių duomenų analizė atskleidžia, kad moterų išregistravimo iš Probacijos tarnybos registro ir lygtinio paleidimo taikymo atvejų, susijusių su moterų numatytų sąlygų pažeidimu, tiriamuoju laikotarpiu (2017–2022 m.) buvo mažiau kaip 5 proc. Šie duomenys moterų lygtinį paleidimą iš įkalinimo įstaigų leidžia vertinti kaip veiksmingą. Moterų, kurios patiria sunkumų ir pažeidžia lygtinio paleidimo taikymo bei probacijos sąlygas, skaičius yra nedidelis, vadinasi, lygtinio paleidimo taikymo metu moterims pavyksta įveikti įkalinimo atvėrimo iššūkius, o visišką asmens izoliaciją apimanti laisvės atėmimo bausmė dažniausiai moterų emocinei sveikatai sukelia daug didesnės žalos nei tokią pačią bausmę atliekantiems vyrams (Gender Specific Standards to Improve, 2018, p. 77).

2 lentelė. Lietuvos probacijos tarnybos priežiūroje 2017–2021 m.⁹ buvusios lygtinai paleistos moterys¹⁰

Duomenys, susiję su moterų lygtinio paleidimo vykdymo rezultatais priežiūros laikotarpiu:	Ataskaitinis metų laikotarpis				
	2017 m.	2018 m.	2019 m.	2020 m.	2021 m.
Išskaitoje esančios moterys, kurioms per ataskaitinį metų laikotarpį buvo taikytas lygtinis paleidimas:	221	202	200	270	261
Per ataskaitinį laikotarpį išregistruotos iš duomenų registrų	110	97	78	117	123
Vengusios vykdyti lygtinio paleidimo sąlygas	10	9	7	7	11
Nuteistos už priežiūros vykdymo laikotarpiu padarytas nusikalstamas veikas:	0	1	0	3	2
Mirusios:	2	0	0	2	2
Kiti atvejai: ¹¹	28	17	21	37	26
Pabaigė vykdyti bausmę:	50	53	37	57	65
Nutrauktas lygtinis paleidimas prieš terminą: ¹²	20	17	13	11	17
Apibendrinamieji duomenys:					
Moterys, kurios pažeidė lygtinio paleidimo sąlygas per ataskaitinį laikotarpį:	10	10	7	10	13
Santykinė dalis proc.	4,5 proc.	4,9 proc.	3,5 proc.	3,7 proc.	4,9 proc.

Lietuvoje bendrieji lygtinio paleidimo taikymo pagrindai yra įtvirtinti BVK 82 straipsnyje. Kaip minėta, priėmus 2019 m. birželio 27 d. Bausmių vykdymo kodek-

9 Informacija, susijusi su 2022 m. Lietuvos probacijos tarnyboje esančių asmenų priežiūra, Lietuvos kalėjimų tarnybos tinklalapyje tarp viešai prieinamų ataskaitų nėra skelbiama.

10 Parengta pagal Lietuvos kalėjimų tarnybos statistinę ataskaitą „Asmenų, esančių Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita 2017–2022 m. sausio–gruodžio mėn.“

11 Nuteisus asmenį už nusikalstamas veikas, padarytas iki priežiūros vykdymo pradžios; atleidus nuo bausmės ir (ar) paskyrus baudžiamojo poveikio priemonę; pakeitus baudžiamojo poveikio priemonę į kitą; aukštesnės instancijos teismo sprendimu panaikinus nuosprendį (nutartį); pakeitus gyvenamąją vietą į kitą probacijos tarnybos veiklos teritoriją ir kt. atvejais.

12 Vadovaujantis Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo 24 straipsnio 1 dalimi, probacijos tarnybos teikimu apylinkės teismas gali prieš terminą nutraukti vykdomą probuojamojo priežiūrą, jam faktiškai atlikus ne mažiau kaip tris ketvirtadalius bausmės, kai jo rizika ir elgesys probacijos vykdymo metu rodo, kad probacijos tikslai gali būti pasiekti be tolesnės probuojamojo priežiūros, jeigu probuojamasis nepažeidė probacijos sąlygų, nepadarė administracinių nusizengimų, nepadarė arba nėra įtariamas ar kaltinamas naujos nusikalstamos veikos padarymu.

so pakeitimus¹³, nebeliko specialiųjų nuostatų, susijusių su moterų bei motinų lygtinio paleidimo ypatumais. Teismas ir Lygtinio paleidimo komisija, sprendama dėl lygtinio paleidimo taikymo galimybės, vertina formaliąsias ir materialiąsias lygtinio paleidimo sąlygas. Formaliosios lygtinio paleidimo sąlygos, įtvirtintos BVK 82 straipsnio 1 dalies 1–3 punktuose, yra siejamos su joms taikyti reikalingu formalumu – nuteisto asmens atliktos bausmės dalimi. Materialiosios sąlygos yra nustatytos to paties straipsnio 1 dalyje ir yra sietinos su nuteistųjų nusikalstamo elgesio rizika bei daroma pažanga ją mažinant.

Siekiant išanalizuoti teismų praktiką, susijusią su lygtinio paleidimo taikymu įkalintoms moterims, buvo ištirtos LITEKO duomenų bazėje esančios per 2021 m. sausio mėn. – 2023 m. rugsėjo mėn. laikotarpį Panevėžio apylinkės teismo priimtose nutartys. Tyrimo apimtis – 60 teismo nutarčių¹⁴, kuriose buvo sprendžiamas lygtinio paleidimo taikymo įkalintoms moterims klausimas. Atliktas tyrimas atskleidė nevienodą teismų praktiką vertinant nuteistųjų moterų kriminogeninius ir riziką mažinančius veiksnius.

Viena iš sričių, kurią teismas vertino itin skirtingai, buvo nuteistųjų pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika. Iš visų patvirtintų lygtinio paleidimo taikymo atvejų 12 bylų buvo dėl vidutinės pakartotinio nusikalstamo elgesio rizikos nuteistųjų, 9 – dėl mažos rizikos. Vienoje iš nutarčių, kurioje buvo nustatyta, kad vidutinė nusikalstamo elgesio rizika nėra kliūtis taikyti lygtinį paleidimą, teismas, tvirtindamas lygtinio paleidimo taikymą, vis dėlto teigė: „Nors nuteistosios pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika nėra žema, ji įvertinta kaip mažėjanti vidutinė. Toks rizikos įvertinimas savaime neeliminuoja galimybės taikyti lygtinį paleidimą“ (Panevėžio apylinkės teismo 2022 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitose nutartyse teismas išsakė kur kas griežtesnę poziciją: „Nors nuteistoji šiuo metu yra charakterizuojama iš esmės teigiamai, bausmę stengiasi atlikti tinkamai, tačiau tai, kad pakartotinio elgesio rizika išlieka vidutinė, teismo vertinimu, rodo, jog nuteistosios elgesys laisvės atėmimo vietoje vis tik nepasižymėjo tokiomis savybėmis, kurios leistų ją vertinti itin teigiamai ir sudarytų pagrindą manyti, jog ji daro akivaizdžią pažangą mažindama nusikalstamo elgesio riziką ir paleista lygtinai laikysis įstatymų ir nenusikals“ (Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nustatyta vidutinė pakartotinio nusikalstamo elgesio rizika taip pat buvo kliūtis ir šioje nutartyje, nors joje pripažįstamas tam tikrų rizikos veiksnių pašalinimas: „Vidutinė pakartotinio nusikalstamumo elgesio rizika <...> nustatyta mažėjanti, tačiau išlikusi vidutinė, o rizikos mažėjimą lėmė išmokėti visi finansiniai įsipareigojimai“ (Panevėžio apylinkės teismo 2022 m. rugsėjo 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

13 2019 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XIII–2264.

14 Nutartys pateikiamos šaltinių sąrašo, skiltyje „Teismų praktika“.

Kitas skirtingai vertinamas veiksnys – turimos nuobaudos ir skatinimai. Tam tikrose nutartyse taikydamas lygtinį paleidimą teismas nurodė, kad „nuobaudų nebuvimas (nebegalioja suėjus senaties terminui), skatinimai už gerą elgesį, pažangą mažinant nusikalstamo elgesio riziką teigiamai apibūdina nuteistą ir rodo jos pastangas keisti gyvenimo būdą, pasiryžimą gyventi laikantis įstatymų reikalavimų ir nenusikalsti“ (Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. gegužės 5 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Kitoje nutartyje teismas, taikydamas lygtinį paleidimą, taip pat pastebėjo: „Nors bausmės atlikimo metu nuteistoji ne kartą pažeidė vidaus tvarkos taisyklių reikalavimus, bet nuobaudos nebegalioja suėjus senaties terminui“ (Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Taigi teismas nebuvo nuoseklus, nes kai kuriose analizuotose nutartyse nuobaudų nebuvimą traktavo kaip įprastą įkalinimo įstaigos discipliną, pagal kurią nuteisti asmenys atlikdami bausmę privalo vykdyti nustatytas priemones ir laikytis nustatytų taisyklių: „Nors nuteistoji bausmės atlikimo metu vidaus tvarkos taisyklių nepažeidė, nebuvo bausta, yra išreiškusi norą dirbti, dalyvauja tikslinėse intervencinėse bei pozityvaus užimtumo priemonėse, deklaruoja socialiai priimtinas vertybes, šios aplinkybės bendrame nuteistąją charakterizuojančių duomenų kontekste visgi dar nėra pakankamos spręsti, jog ji jau yra pasiruošusi gyvenimo tikslų siekti tik teisėtomis priemonėmis. Šios aplinkybės rodo, kad nuteistoji elgiasi taip, kaip privalo elgtis kiekvienas asmuo, atliekantis laisvės atėmimo bausmę, tačiau tai nėra absoliutus pagrindas spręsti, jog savo elgesiu ji jau įrodė, kad toliau gali būti taisoma neizoliuota nuo visuomenės, ir kad paskirtos bausmės tikslai jau pasiekti“ (Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. kovo 9 d. nutartis baudžiamojoje byloje). „Nuteistosios pakartotinio nusikalstamumo rizika yra maža. Bausmės atlikimo metu vidaus tvarkos taisyklės pažeidė 1 kartą (nuobauda išnykusi), skatinta 7 kartus. Visos šios aplinkybės rodo, kad bausmės atlikimo metu nuteistoji ne visada elgėsi tinkamai“ (Panevėžio apylinkės teismo 2023 m. kovo 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Kitas svarbus vertinamasis kriterijus – motinystė. Antai netaikydamas lygtinio paleidimo konkrečioms nuteistosioms teismas tiesiog nurodė, kad vaiko interesai ir poreikiai nesulaikė nuteistųjų nuo nusikaltimų darymo praeityje, todėl ši aplinkybė neteikia pagrindo manyti, jog nuteistoji nenusikals ateityje. „Nuteistoji skunde akcentuoja ir tai, kad nori pati auginti ir rūpintis sūnumi, tačiau vaiko interesai ir poreikiai nesulaikė nuteistosios nuo nusikaltimų darymo praeityje, todėl ši aplinkybė nesuteikia pagrindo manyti, jog nuteistoji nenusikals ateityje“ (Panevėžio apylinkės teismo 2022 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Be kita ko, nutartyse itin dažnai jaučiamas nuteistųjų moterų nuvertinimo tonas, t. y. teigiama, kad net ir tam tikri reikšmingi nuteistųjų elgesio pokyčiai ar asmeninės pastangos įveikti kriminogeninius veiksnius bei kitos įveikos nėra esminės: „Nuteistajai, anksčiau neturėjusiai tokios patirties, gali susidaryti įspūdis, kad jos dalyvavimas socialinės reabilitacijos programose, mokymasis, gydymasis nuo

narkomanijos rodo jos itin didelę asmeninę pažangą, brandą. Tačiau, teismo vertinimu, nagrinėjamu atveju nuteistosios elgesys bausmės atlikimo metu dar nerodo akivaizdžios pažangos. Nuteistoji elgiasi taip, kaip turi elgtis laisvės atėmimo bausmę atliekantis asmuo“ (Panevėžio apylinkės teismo 2022 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors daugelyje nutarčių buvo minimi reikšmingi teigiami nuteistųjų elgsenos pokyčiai, vis dėlto, pasak teismo, šie pokyčiai nėra laikytini ypatingais ar itin reikšmingais bei ilgalaikiais, yra susiję tik su nuteistosios buvimu pataisos namuose ir elgesį ribojančia aplinka. Deja, toks nepakankamas įvertinimas gali itin negatyviai paveikti nuteistųjų moterų motyvaciją keistis ir tobulėti, nes bus formuojama tam tikra nuolatinė nepakankamumo jausena, kai nuolat menkinamas asmeninis tobulėjimas ir pačiam asmeniui reikšmingi pokyčiai.

Teismų nutartyse ne kartą minima, kad lygtinis paleidimas yra išimtis, kuri turi būti taikoma tik nustačius, kad nuteistosios elgesys bausmės atlikimo metu buvo visiškai nepriekaištingas (Panevėžio apylinkės teismo 2022 m. spalio 14 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Toks formuojamas įsitikinimas dėl lygtinio paleidimo taikymo išimtinumo ne tik atima nuteistosioms viltį tikėtis, kad vieną dieną iš tiesų galės pasinaudoti sąlygine laisvės atėmimo bausmės alternatyva, bet ir sukuria ydingą šio instituto „nepasiekiamumą“ įvaizdį. Europos Tarybos rekomendacijoje valstybėms narėms dėl lygtinio paleidimo pripažįstama, kad įkalinimas yra žalingas ir nepadedą resocializuoti nuteistųjų, todėl valstybės skatinamos nustatyti visiems prieinamas lygtinio paleidimo instituto sąlygas (Europos Tarybos rekomendacija dėl Lygtinio..., 2003). Atsižvelgiant ne tik į tarptautinių bei Europos Sąjungos teisių aktų nuostatas, bet ir į tai, kad moterų padėtis šiuolaikinėje bausmių vykdymo sistemoje dar vis kelia susirūpinimą, lygtinio paleidimo taikymo išimtinumas bei nenuosekliai teismų nutartyse išsakomos pozicijos verčia abejojoti sprendimų dėl lygtinio paleidimo netaikymo moterims pagrįstumu.

IŠVADOS

Praktikoje retai stengiamasi įsigilinti į kalėjime esančių moterų gyvenimo realybę, jų patekimo į kalėjimą priežastis, kurios ne visada būna tiesiogiai susijusios su *de iure* priimtame apkaltinamajame nuosprendyje joms inkriminuota nusikalstama veika. Daugelis straipsnyje aptartų tyrimų įrodė, kad įkalinimas moterims daro daugiau žalos nei vyrams; šis faktas deklaratyviai pabrėžiamas ir tarptautinėse rekomendacijose. Vis dėlto įkaltintų moterų realybę vis dar sunkiai pasiekia Lietuvos nacionalinių teisės aktų nuostatų atspindžiai. Kaip tik dėl to viena iš reikšmingiausių įkalinimo atvėrimo formų – lygtinis paleidimas yra itin svarbus veiksnys, padedantis užtikrinti specifinius moterų integracijos poreikius ir padedantis mažinti įkalinimo žalą. Atlikta nacionalinė bausmių

vykdymo teisės aktų analizė atskleidė, jog teisės normos, susijusios su lygtiniu paleidimu, taikomos labai skirtingai, jų taikymo ar netaikymo motyvai yra labai subjektyvūs ir neretai neatitinka esminio skiriant lygtinį paleidimą siekiamo tikslo – nuteistojo asmens socialinės integracijos.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Specialioji literatūra

- Alves, J., Maia, A., Teixeira, F. (2016). Health conditions prior to imprisonment and the impact of prison on health: views of detained women. *Qualitative Health Research*, 26(6), p. 782–792.
- Bright, A. (2022). Women's experiences of prison-based mental healthcare: a systematic review of qualitative literature. *International Journal of Prisoners health*, Int J Prison Health, 2022; 19(2), p. 181–198.
- Council of Europe Publishing. (2006). *European Prison Rules*. Strasbourg Cedex. Prieiga per internetą: <http://book.coe.int>
- Cruells, M., Igareda, N. (2005). *Women Integration and Prison*. MIP Project, Aurea editores, S.L. C/ Peru, 160, p. 19–30.
- Didžiokienė, J. (2016). Krizinės situacijos ir moterų agresyvus smurtinis elgesys – psichopatologiniai ypatumai ir teismo psichiatrinis įvertinimas. *Sveikatos mokslai*, 26 tomas, Nr. 1, p. 35–36.
- Engist, S., Moller, L. et al. (2021). *10 Things to know about women in prison*. World Health Organization.
- Kempen, V., Krabbe, M. (2017). *Women in Prison*. The Bangkok Rules and Beyond. International Penal and Penitentiary Foundation, p. 3–52.
- Michailovič, I. (tran.) (2015). Moterų nusikalstamo elgesio problematika. *Teisė*, 93, p. 82–94.
- O'Brien, P. (2001). Just like baking a cake: Women describe the necessary ingredients for successful reentry after incarceration. *Families in Society*, 82, p. 287–295.
- Peden, J., McCann, L. et al. (2018). *Gender Specific Standards to Improve Health and Wellbeing for Women in Prison in England*. Public Health England, Wellington House, p. 50–77.
- Penal Reform International et al. (2017). *Women in detention: Putting the UN Bangkok Rules on women prisoners into practice*. Penal Reform International. Penal Reform International et al. (2019). *The rehabilitation and social reintegration of women prisoners*. Penal Reform International.
- Pratt, D., Appleby, L., Piper, M., Webb, R., Shaw, J. (2010). Suicide in recently released prisoners: a case control study. *Psychological Medicine*, 40(5), p. 827–835.
- Sakalauskas, G. et al. (2005). International Study on Women's Imprisonment. University of Greifswald, Department of Criminology. Prieiga per internetą: https://rsf.uni-greifswald.de/storages/uni-greifswald/fakultaet/rsf/lehrstuehle/lis-duenkel/Reader_womeninprison.pdf
- Tyler, N., Myles, H., Karadag, B., Rogers, G. (2019). An updated picture of the mental health needs of male and female prisoners in the UK: prevalence, comorbidity and gender differences. *Social Psychiatry and Psychiatric Epidemiology*, 54(9), p. 1143–1152.
- United Nations Office on Drugs and Crime. (2014). *Women and Imprisonment*. 2nd edition, with reference to the United Nations Rules for the Treatment of Women Prisoners and Non-custodial. Criminal Justice Handbook series, p. 79–80.
- Žukauskienė, R. (2006). *Kriminalinio elgesio psichologija*. Vadovėlis. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, p. 357–358.

Norminiai teisės aktai

- Jungtinių Tautų taisyklės dėl elgesio su kalinčiomis moterimis ir su laisvės atėmimu nesusijusios priemonės nusikaltėlėms (Bankoko taisyklės), 2010 m. gruodžio 21 d. priimtos Generalinės asamblėjos Nr. A / RES / 65/229.
- Europos Tarybos Ministrų Komiteto rekomendacija šalims narėms Nr. R(2006)2 „Dėl Europos kalėjimų taisyklių“, priimtos 952-ajame Ministrų Komiteto ministrų pavaduotojų posėdyje 2006 m. sausio 11 d.
- Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodeksas, patvirtintas įstatymu Nr. IX-994, priimtu 2002 m. birželio 27 d. *Valstybės žinios*, 2002, 73-3084 (su vėlesniais pakeitimais ir papildymais).
- Lietuvos Respublikos probacijos įstatymas Nr. XI-1860. *Valstybės žinios*, 2012-01-06, 4-108.
- 2002 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso patvirtinimo įstatymas Nr. IX-994. *Valstybės žinios*, 2002-07-19, 73-3084.
- 2015 m. birželio 23 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XII-1818. TAR, 2015-07-07, Nr. 11069.
- 2019 m. birželio 27 d. Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso pakeitimo įstatymas Nr. XIII-2264. TAR, 2019-07-05, Nr. 11180.
- Lietuvos Respublikos teisingumo ministro 2022 m. gruodžio 30 d. įsakymas Nr. 1R-444 „Dėl Lietuvos Respublikos bausmių vykdymo kodekso, Lietuvos Respublikos probacijos įstatymo ir Lietuvos Respublikos suėmimo vykdymo įstatymo įgyvendinimo“.

Teismų praktika

- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. birželio 29 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2012 m. gruodžio 14 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. vasario 15 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. gegužės 16 d. nutarimas.
- Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2013 m. lapkričio 15 d. nutarimas.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. sausio 25 d. nutartis Nr. TS-1-1046/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. sausio 26 d. nutartis Nr. T-63-928/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. vasario 4 d. nutartis Nr. TS-4-1046/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. kovo 1 d. nutartis Nr. TS-5-928/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. kovo 16 d. nutartis Nr. TS-6-1082/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. kovo 22 d. nutartis Nr. T-395-928/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. kovo 22 d. nutartis Nr. T-393-928/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. kovo 31 d. nutartis Nr. T-394-1046/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. balandžio 6 d. nutartis Nr. TS-8-1059/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. balandžio 7 d. nutartis Nr. T-476-1059/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. balandžio 20 d. nutartis Nr. TS-9-749/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. balandžio 27 d. nutartis Nr. TS-11-1082/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. balandžio 28 d. nutartis Nr. TS-10-928/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. gegužės 2 d. nutartis Nr. T-565-749/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. gegužės 5 d. nutartis Nr. TS-13-1046/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. gegužės 13 d. nutartis Nr. TS-16-1046/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. gegužės 25 d. nutartis Nr. TS-15-749/2022.
- Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. birželio 16 d. nutartis Nr. TS-17-1082/2022.

Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. birželio 21 d. nutartis Nr. T-725-1046/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. liepos 15 d. nutartis Nr. TS-18-1059/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. liepos 18 d. nutartis Nr. T-827-1001/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. liepos 26 d. nutartis Nr. TS-19-1001/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugpjūčio 1 d. nutartis Nr. TS-21-1001/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugpjūčio 23 d. nutartis Nr. TS-22-749/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugpjūčio 30 d. nutartis Nr. T-988-1001/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugpjūčio 31 d. nutartis Nr. TS-25-1082/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugsėjo 5 d. nutartis Nr. TS-24-1046/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugsėjo 5 d. nutartis Nr. TS-27-749/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugsėjo 9 d. nutartis Nr. TS-29-1059/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugsėjo 9 d. nutartis Nr. TS-28-1082/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugsėjo 13 d. nutartis Nr. TS-26-1001/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugsėjo 20 d. nutartis Nr. T-1071-749/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. rugsėjo 23 d. nutartis Nr. TS-32-749/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. spalio 4 d. nutartis Nr. TS-33-1001/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. spalio 5 d. nutartis Nr. TS-30-1046/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. spalio 14 d. nutartis Nr. TS-34-1082/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. spalio 20 d. nutartis Nr. T-1182-1046/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. spalio 25 d. nutartis Nr. TS-35-1059/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. lapkričio 4 d. nutartis Nr. TS-36-1001/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. lapkričio 4 d. nutartis Nr. T-1260-749/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. lapkričio 7 d. nutartis Nr. TS-38-1059/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. lapkričio 15 d. nutartis Nr. T-1258-1046/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. lapkričio 17 d. nutartis Nr. TS-39-1046/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. lapkričio 25 d. nutartis Nr. TS-40-1082/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2022 m. gruodžio 8 d. nutartis Nr. T-1370-1059/2022.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. vasario 27 d. nutartis Nr. T-191-1095/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. kovo 14 d. nutartis Nr. T-238-1083/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. kovo 14 d. nutartis Nr. T-241-1083/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. gegužės 4 d. nutartis Nr. TS-3-1083/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. birželio 26 d. nutartis Nr. T-645-1083/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. kovo 9 d. nutartis Nr. TS-1-1082/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. kovo 9 d. nutartis Nr. T-240-1082/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. gegužės 5 d. nutartis Nr. T-417-830/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. gegužės 5 d. nutartis Nr. T-418-830/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. gegužės 26 d. nutartis Nr. TS-4-1059/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. birželio 13 d. nutartis Nr. TS-6-1082/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. birželio 26 d. nutartis Nr. T-644-1095/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. birželio 29 d. nutartis Nr. TS-7-1082/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. birželio 30 d. nutartis Nr. TS-8-1095/2023.
 Panevėžio apylinkės teismo Panevėžio rūmų 2023 m. rugpjūčio 11 d. nutartis Nr. TS-10-830/2023.

Veiklos ataskaitos, statistika ir kiti šaltiniai

- Europos Komisijos 2005 m. ataskaita „Women, Integration and Prison. An analysis of the processes of sociolabour integration of women prisoners in Europe“. Prieiga per internetą: <https://cordis.europa.eu/project/id/HPSE-CT-2002-00111/it>
- Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą 2000 metų Dešimtoji bendrosios ataskaitos skiltis „Moterys, iš kurių atimta laisvė“ (CPT/Inf (2000)13-part). Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/16806cd381>
- Centre for Women's Justice, 2022 ataskaita „Double standart“. Prieiga per internetą: <https://static1.squarespace.com/static/5aa98420f2e6b1ba0c874e42/t/>
- Oficialiosios statistikos portalo ataskaita „Dėl smurto artimoje aplinkoje užregistruoti nusikaltimai“ 2018–2022 m. laikotarpiu. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/informaciniai-pranesimai?articleId=10572074>
- Oficialiosios statistikos portalo ataskaita „Nuteistųjų laisvės atėmimo įstaigose skaičius metų pabaigoje“ 2018–2022 m. laikotarpiu. Prieiga per internetą: <https://osp.stat.gov.lt/statistiniu-rodikliu-analize?hash=64c75db4-4afe-4521-87d2-2eae8ee0214#/>
- Europos Komiteto prieš kankinimą ir kitokį žiaurų, nežmonišką ar žeminantį elgesį ir baudimą 2023 metų ataskaita po 2021 m. vizito Lietuvoje. Nr. CPT/Inf (2023) 01. Prieiga per internetą: <https://rm.coe.int/1680aa51af>
- Lietuvos kalėjimų tarnybos statistinė ataskaita „Asmenų, esančių Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita 2017 m. sausio–gruodžio mėn.“
- Lietuvos kalėjimų tarnybos statistinė ataskaita „Asmenų, esančių Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita 2018 m. sausio–gruodžio mėn.“ Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/download/58459/asmenu%20skaiciaus%20lpt%202018%204s.xlsx>
- Lietuvos kalėjimų tarnybos statistinė ataskaita „Asmenų, esančių Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita 2019 m. sausio–gruodžio mėn.“ Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/download/64174/asmenu%20esanciu%20lpt%20prieziuroje%20skaiciaus%20ataskaita%202019s.xlsx>
- Lietuvos kalėjimų tarnybos statistinė ataskaita „Asmenų, esančių Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita 2020 m. sausio–gruodžio mėn.“ Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/download/68173/asmenu%20skaiciaus%20lpt%20statistine%20ataskaita%202020s.xlsx>
- Lietuvos kalėjimų tarnybos statistinė ataskaita „Asmenų, esančių Lietuvos Probacijos tarnybos priežiūroje, statistinė ataskaita 2021 m. sausio–gruodžio mėn.“ Prieiga per internetą: <http://www.kaldep.lt/download/90154/3dvs%20asmenu%20skaiciaus%20lpt%20statistine%20ataskaita%202021%20m.xlsx>